

HAAGA-HELIA
ammattikorkeakoulu

AMMATILLINEN OPETTAJAKORKEAKOULU

HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu

Ammatillinen opettajakorkeakoulu

KEHITTÄMISHANKE 2006-2007

Riitta Rauhala

**ERITYISOPETUKSEN KEHITTÄMINEN MIELENTERVEYSKUNTOUTUJIENTEN
VALMENTAVASSA JA KUNTOUTTAVASSA OPETUKSESSA JA OHJAUK-
SESSA HELSINGIN DIAKONIAOPISTOSSA**

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	MIELENTERVEYSKUNTOUTUJIIEN VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA KOULUTUS HELSINGIN DIAKONIAOPISTOSSA	2
3	MIELENTERVEYSKUNTOUTUJA	4
4	AIEMMAT TUTKIMUKSET JA SELVITYKSET.....	6
5	UUDEN TUKIMUODON ETSIMINEN KOULUTUKSEEN ALKAA.....	10
6	RATKAISUKESKEINEN MENETELMÄ.....	13
7	UUSI TUKIMUOTO JATKAA KEHITTYMISTÄÄN.....	20
8	KEHITTÄMISHANKKEEN HYÖDYT NYT JA TULEVAISUUDESSA	28
9	YHTEENVETO JA LOPPUPÄÄTELMÄT	30
	LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Toimittuani neljä vuotta kouluttajana Helsingin Diakoniaopiston mielenterveyskuntoutujien valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa tein kolmen muun kouluttajan kanssa yhteenvetoa siitä, miten toimintaamme kouluttajina voisi kehittää ja sitä kautta antaa koulutettavillemme enemmän ja laadullisesti parempaa sekä yksilöllisempää opetusta. Tavoite oli yhteinen ja ongelmaperusta eri ryhmien kouluttajille melko samanlainen.

Jokaisella kouluttajalla on arvot, jotka ohjaavat toimintaa ja se auttaa ponnistelemaan. Valmentavan koulutuksen suuri haaste (verrattuna peruskouluun/lukioon/sekä yliopistoon/ammattilliseen koulutukseen) on oppikirjojen ja oppimateriaalin puuttuminen. Valmentava koulutus erityisopetuksena toimii valtakunnallisen opetussuunnitelman puitteissa. Se antaa raamit, mutta ei sisältöjä. Sisältöjen luominen on täysin kouluttajien vastuulla. Se tekee työstämme erinomaisen vaativaa ja haasteellista, mutta samalla laadullisesti epävarmaa ja pahimmillaan epätasa-arvoista. Jokainen kouluttaja toimii oman koulutuksena antamissa raameissa ja etsii oppimateriaalin valtavasta massasta eri lähteitä. Tämä tuo laatuun epätasaisuutta ja sattumanvaraisuutta ja koulutusten materiaali ei ole millään tavalla yhteisesti läpikäytyä ja harkittua. Tämä ei ole perusteltua erityisopetuksessa. Jokainen erityisopiskelija tuo lisämäärärahan oppilaitokselle ja lähes jokaisen opiskelijan on tarkoitus jatkaa yleisissä oppilaitoksissa, jotka vastaavat yhteiskunnan yleisiin lainalaisuuksiin ja tavoitteisiin. Koulutuksen tehtävä on saada aikaan tasa-arvoisuutta ja vahvaa laatua yhteiskunnan eri alueille. Se tavoite pitäisi olla nimenomaan erityisopetuksen vastuulla.

Lisäksi yhteisenä tavoitteena kouluttajilla on työajan säästö varsinaiseen opetustyöhön, sillä jokaisen oppitunnin valmisteleminen erikseen ja materiaallinen valmistelu vie paljon aikaa. Sitä tavoitetta me neljä valmentavan koulutuksen opettajaa lähdimme osaltamme ajamaan.

Minä, yhtenä neljästä, olen tehnyt tämän kehittämishankkeen yhteisen työskentelymme pohjalta. Tätä yhteistyötä olen tarvinnut ja tulen tarvitsemaan työhistoriani loppuun saakka erityisopetuksen piirissä. Se antaa toivoa !

2 MIELENTERVEYSKUNTOUTUJIIEN VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA KOULUTUS HELSINGIN DIAKONIAOPISTOSSA

Mielenterveyskuntoutujien valmentava koulutus alkoi seitsemisen vuotta sitten Helsingin Diakoniaopistolla Jorvin sairaalan psykiatrisen yksikön kanssa yhteistyössä. Alussa koulutettiin vuosittain yksi kymmenen opiskelijan ryhmä ja viimeisen viiden vuoden aikana on koulutettu kaksi kymmenen opiskelijan ryhmää. Koulutuksen tarve on valtava, sillä vuosittain koulutukseen hakee 60-70 ihmistä ja mukaan voidaan ottaa 20 hakijaa. Hakijat ovat iältään 18-49-vuotiaita ja pohjakoulutukseltaan peruskoulun käyneistä yliopistosta valmistuneisiin. Heterogeenisuus on suuri ja se asettaa koulutukselle erinomaiset haasteet. Tämän vuoksi myös koulutuksen sisällön on vastattava eri-ikäisten, eri pohjakoulutuksen saaneiden ja eri tavoitteita omaavien haasteisiin. Tähän mennessä sen suunnittelu on ollut hyvin pientä.

Valtakunnallinen opetussuunnitelma sisältää Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) laadinnan perusteet sekä opintokokonaisuuksien tavoitteet ja sisällöt. Näistä kaikille yhteiset opinnot ovat äidinkieli ja viestintä/suomi toisena kielenä, toinen kotimainen kieli ja vieraat kielet, matematiikka, tietotekniikka, liikunta ja terveystieto. Lisäksi tulevat Opiskelu- ja työelämävalmiudet, Toiminnalliset perusvalmiudet ja elämäntaito, Ammatillinen koulutus ja työelämän tuntemus ja Vapaasti valittavat opinnot.

Opiskelu- ja työelämävalmiudet sisältävät seuraavat alueet; oppimaan oppiminen, itsetuntemuksen lisääminen, vuorovaikutus- ja ryhmätyötaidot, kansalaistaidot ja yhteiskuntavalmiudet.

Toiminnalliset perusvalmiudet sisältävät seuraavat alueet; arkielämän taidot, vapaa-ajan taidot, elämäntaito.

Ammatillisen koulutuksen ja työelämän tuntemus sisältää seuraavat alueet; koulutustieto, työnhakutaidot, ammatinvalinnan perusteet, työelämäntietous ja työharjoittelu tai työhön tutustuminen.

Vapaasti valittavat opinnot voivat pitää sisällään mm. musiikkia, kädentaitoja, liikuntaa, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja @-kortin opintoja (Opetussuunnitelma 2004).

Koulutus sisältää myös tukipalveluita kuten opinto-ohjaajan, Funtsin, terveydenhoitajan, erityisopettajan ja muun palvelun.

Tämän enempää valtakunnallinen OPS ei ”eväitä” kouluttajille” anna. Juuri tämän vuoksi on syytä miettiä, miten tarvittava opetettava tieto saadaan, mistä se kerätään ja mikä on oleellista. Lisäksi on syytä miettiä, tarvitaanko vaativuuden määrittelemää jakoa perus- ja jatko-opintoihin näissä oppiaineissa, jotta jokaisen opiskelijan erityistarpeet voidaan tyydyttää. Eri-tyisopetuksen on vastattava yhteiskunnan tarpeisiin. Lisäksi opetusaineiston uudistaminen on jatkuvan kehittämisen aihe ja se vaatii omaa paneutumista jatkuvaan opetusaineiston päivittämiseen. Tähän on tärkeä miettiä yhteistyötä eri toimijoiden kanssa ja mm. kirjaston kanssa on jo viritetty yhteistyön tekeminen.

3 MIELENTERVEYSKUNTOUTUJA

Valmentavaan ja kuntouttavaan koulutukseen valituilla opiskelijoilla pitää olla lääkärinlausunto, josta selviää hänen mielenterveysdiagnoosinsa. Kuuden vuoden aikana tehtyjen valintaprosessien mukaan diagnoosit ovat pääasiassa skitsofrenia eri muotoineen ja vakava masennus. Kaikilla opiskelijoilla on lääkitys ja hoitosuhde. Asumismuoto on joko kuntoutuskoti tai muu tuettu asuminen. Hyvin harvat asuvat yksin. Lisäksi opiskelijat ovat pääosin yksin asuvia eli eivät ole parisuhteessa.

Opiskelun kannalta merkittäviä asioita ovat yhteistyökumppanit, joiden kanssa toimitaan yhteistyössä koko koulutuksen ajan. Ensimmäisen HOJKS:in yhteydessä solmitaan yhteydet hoitotahoon ja sovitaan opiskeluvuoden toimintakäytännöistä. Tähän kuuluvat esim. toimintakäytännöt, jos opiskelija jää ilmoittamatta pois opiskelupäivästä tai hänen vointinsa heikenee oleellisesti tai tehtävät jäävät tekemättä. Kaikki yhteydet tehdään opiskelijan tieteen ja niistä keskustellaan yhdessä. Tarvittaessa järjestetään aina yhteinen tapaaminen, jossa eri osapuolet miettivät, miten jatkossa toimitaan. Puolin ja toisin voimme täsmentää tavoitteita ja täsmentää tukimuotoja ja opettamiskeinoja.

Lääkitykset tuottavat monelle opiskelijalle vaikeuksia, vaikka niitä ehdottomasti tarvitaan. Väsymys on tyypillisin lääkkityksen aiheuttama sivuvaikutus. Monet opiskelijat ovat aamuisin todella väsyneitä ja hädän tuskin pystyvät olemaan tunnilla silmät auki. Usein tapahtuu myöhästelyjä ja myös poissaoloja tulee syksyn edetessä. Näihin pyritään aina puuttumaan ja neuvottelemaan opiskelijan kanssa. Elämänhallinnan tunneilla käsittelemme unen tarvetta ja unen merkitystä. Monesti ohje mennä aiemmin nukkumaan ja ottaa iltalääke vähän aikaisemmin voi jo auttaa opiskelijaa merkittävästi. Liikunnan lisääminen auttaa myös monen kohdalla. Terveellinen ruokailu käsitellään oppitunneilla ja sen merkitys jaksamiseen. Useilla opiskelijoilla on merkittävästi ylipainoa ja sitä kautta erilaisia mielialaan vaikuttavia asioita.

Opiskelijoilla voi olla myös päihdeongelmia ja mukana ovat kulkeneet niin lääkeaineet, alkoholi kuin huumeetkin. Niihin pyritään vaikuttamaan asianmukaisesti ja ne otetaan jo koulutuksen hakuvaiheessa esille. Muutamille on ensimmäinen psykiatrinen hoitajakso ja diagnoosi

tullut nimenomaan huumeiden käytön seurauksena. Päihde- ja mielenterveyspuolella on aina mietitty, kumpi on ollut ensin ongelmana mielenterveysongelma ja sen hoitaminen päihteillä vai päihdeongelma, jonka seurauksena ovat tulleet mielenterveysongelmat. Molempia voidaan joka tapauksessa hoitaa ja niitä kannattaa hoitaa aivan riippumatta siitä, kumpi on ollut ensin.

Opiskelijoilla on myös fyysisiä sairauksia, joiden läsnäolo on tiedostettava. Astma, allergiat, diabetes, verenpainetauti ovat tavallisimpia ja myös harvinaisia sairauksia esiintyy. Erityisopettajan on huomioitava nämä kaikki em. seikat, kun lähdemme retkille, vierailuille, syömään johonkin muualle kuin oppilaitokselle tai liikuntatunneille sekä kotitaloustunneille.

Tietyt tilanteet voivat olla opiskelijalle täysin ylitsepääsemättömiä esim. ahdistuksen tai pelkojen vuoksi. Eräs opiskelija ei pystynyt tulemaan moottoritietä kulkevaan bussiin ja hänelle räätälöitiin oma reitti tavallista tietä kulkevaan bussiin, kun olimme menossa vierailupaikkaan.

4 AIEMMAT TUTKIMUKSET JA SELVITYKSET

Opiskelu ja motivaatio mielenterveyskuntoutujien valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa on Kirsi Tuovisen Pro gradu –tutkielma erityispedagogiikan laitokselle Jyväskylän yliopistoon keväällä 2007.

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla koulutuksessa olevia opiskelijoita ja tiivistelmässä todetaan, että koulutukseen hakeutumisen lähtökohtana oli opiskelijoiden psyykkisen hyvinvoinnin kohentuminen sekä sisäinen halu ohjata elämää uuteen suuntaan. Opiskelijat odottivat koulutuksen tuovan rutiineja elämään sekä uusia mahdollisuuksia kuntoutumiseen. Pitkätätän tavoitteena heillä oli opiskelu- tai työpaikan löytäminen.

Tutkimuksessa opiskelumotivaatio rakentui koulutuksen teemoista sekä valmiuksien hankkimisesta. Opiskelijat halusivat saada valmiuksia työhön ja opiskeluun sekä toiminnallisen arjen luomiseen. Myös itsetuntemuksen ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen innoittivat opiskelua. Opiskeluun motivoitumista vahvisti opiskelijoiden yleinen tyytyväisyys opetusjärjestelyihin sekä opettajilta ja koulutuksen ulkopuolisilta tahoilta saatu sosiaalinen tuki.

Motivoitumisen haasteet liittyivät opiskeluun ja tehtäviin sitoutumiseen, sillä opiskelijat kokivat opetuksen tason ja vaatimukset ajoittain liian alhaisiksi tai vaativiksi suhteessa taitoihinsa ja vointiinsa. Välillä motivoituminen oli haastavaa, koska opiskelijat aliarvioivat kykynsä liian heikoiksi suhteessa vaadittuihin tehtäviin. Opiskelijat tarvitsivatkin huomattavasti opettajan tukea ja kannustamista motivoituaakseen opiskeluun. (Kirsi Tuovinen Pro gradu –tutkielma Opiskelu ja motivaatio mielenterveyskuntoutujien valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa, Jyväskylän yliopisto 2007).

Kouluttajana on helppo yhtyä Kirsi Tuovisen tutkimukseen, sillä opetusryhmässä opiskelijoilla on aivan erilaiset tarpeet oppiaineessa sen mukaan, onko opiskelija valmistunut peruskoulusta tai lukiosta puhumattakaan yliopistosta. Oppiaineista aineopetus on tuottanut erityistä huolta, koska englannin, matematiikan ja äidinkielen sekä atk:n tasot ovat hyvin erilaisia ryhmän sisällä. Joku voi tasokokeessa saada täydet pisteet ja toinen voi saada vain muutaman pis-

teen. Aineopettajilla on todettu olevan vain vähän valmiuksia opetuksen eriyttämiseen. Tähän tarvitaan erityisopettajan tukea, jotta aineopettajat rohkaistuvat antamaan eritasoisille opiskelijoille opetusta ja tehtäviä.

Em. tutkimus vastaa neljän valmentavan koulutuksen opettajan haasteeseen eli siihen, että opetusta on yksilöllistettävä enemmän ja näin vastattava erityisopetuksen haasteeseen. Tällöin eteen nousee kysymys siitä, miten opetettava aineisto yksilöllistetään siten, että se palvelee jokaista riittävästi ja tavoitteiden mukaisesti.

Mila Pakarinen on opinnäytetyössään vuonna 2005 tutkinut Hyviä käytänteitä mielenterveyskuntoutujien valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa. Tiivistelmässään hän toteaa seuraavaa; Opettajat ottivat opetuksessaan huomioon opiskelijoiden kognitiivisia, sosiaalisia ja emotionaalisia vaikeuksia. He tukivat opiskelijoiden toiminnan ohjausta ja keskittymiskykyä mm. yksilöllisellä opiskelun suunnittelulla ja opetuksen strukturoinnilla. Muistia opettajat tutkivat mm. toiston ja kertaamisen avulla. Sosiaalis-emotionaalisia vaikeuksia opettajat huomioivat panostamalla ryhmäytymiseen ja turvalliseen opiskeluilmaperiin. (Mila Pakarinen; Hyviä käytänteitä mielenterveyskuntoutujien valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa 2005 Jyväskylän ammattikorkeakoulu)

Mila Pakarinen on tutkinut vain opettajien näkemyksiä ja saanut siihen vastauksia. Uskon kuitenkin vakaasti, että em. tutkimukseen osallistuneet opettajat ovat kokeneet aivan samoja puutteita kuin minä ja kolme kollegaani muutamaa vuotta myöhemmin. Tutkimukseen osallistuneet olivat todenneet, että omaa oppimateriaalia tarvittaisiin sekä lisää resursseja yksilöllisen ohjauksen toteuttamiseen. Näin olemme taas omassa kehittämishankkeessani omien kollegojeni kanssa. Em. kaksi tutkimusta ovat todenneet samat kehittämisvaateet, jotka ovat vaikuttaneet myös minun ja kollegoideni mielessä.

Vuonna 2001 arkkiaatri Risto Pelkonen korosti kaikkien yhteistä vastuuta nuorten mielenterveyden turvaamisessa WHO:n terveystäpäivän pääjuhlassa. Pelkosen mukaan hyvä elämä on iloa olla olemassa, itsekunnioitusta ja hyväksytyksi tulemistä, unelmia ja haaveita ja kykyä luoda suhteita toisiin sekä tehdä itsenäisiä ratkaisuja: olla hyvä jossakin. Osata nauraa kun on naurun aika ja itkeä kun on se hetki. Mielenterveyskuntoutajat ovat voimavara yhteiskun-

nassa ja heidän saamisensa takaisin opintoihin ja työelämään on tärkeää koko yhteiskunnan kannalta. 2000-luvun selvitykset ovat todenneet, että monet kuntoutujat toivovat pääsevänsä takaisin työelämään siten, että he voisivat tehdä lyhennettyä työaika. Tätä pitäisi oppia hyödyntämään yhteiskunnassa, sillä monet kuntoutujat selviytyvät tuettuina työtehtävistään.

Helsingin Sanomien mielipidesivulla on kesällä 2007 kirjoitettu erityisopetuksesta vilkkaasti. Kansanedustaja Raija Vahasalo, joka on eduskunnan sivistysvaliokunnan puheenjohtaja kirjoittaa seuraavasti (HS 22.8.2007); On muistettava, että koulun ensisijainen tehtävä on edistää oppimista niin hitaimpien oppilaiden kuin lahjakkuuksienkin kohdalla. Koska erityislapsen lapset ovat kovin erilaisia, meidän tulee etsiä kulloiseenkin tilanteeseen parhaiten sopiva ratkaisu. Opetusmuodoissa pitää olla enemmän valinnanvaraa. Niiden tulee sopia sekä erityislapselle että muulle luokalle. Muissa kirjoituksissa kesältä -07 on korostettu sosiaalisia näkökohtia erityislasten opetuksessa. Kehittämishankkeemme lähtökohtana ovat myös em. Vahasalon pohdinnat eli erityisopetus tarvitsee lisää keinoja ja välineitä ja niitä on tärkeä etsiä ns. perustasolla, jossa erityisopettajat toimivat.

Edellä olevaan Vahasalon tekstiin vastasivat kauppatiet. maisteri Soile Hänninen ja kasvatus-tiet. maisteri Pirjo Wallin Helsingin Sanomissa mielipidesivulla 5.9.2007 seuraavasti; Valitettavaa kuitenkin on, että Vahasalon kirjoituksessa toistuvat erityisopetukseen liittyvät harhakäsitykset. Tieteellistä näyttöä siitä, että oppimistulokset erityisluokilla olisivat parempia kuin annettaessa erityisopetusta yleisopetukseen integroituna ei ole. Ajatusmalli kuitenkin elää huolimatta siitä, että vastanäyttöä on yhtä enemmän. Vahasalo perää opetusmuotoihin vaihtoehtoja ja tässä hän on todellakin oikeassa. Luokkamutoisen erityisopetuksen tavoitteena on usein oppilaan taitojen kasvattaminen niin, että paluu yleisopetukseen mahdollistuu. Koko erityisopetuksen tavoitehan on varustaa oppilas mahdollisimman hyvillä valmiuksilla tulevaisuutta varten.

Nämä mielipiteet osoittavat hyvin sitä, miten erityisopetusta voidaan perustella monilla eri tavoilla ja asenteetkin voivat olla melko voimakkaita näissä perusteluissa. Selvää näyttää kuitenkin olevan se, että opetusmuotoihin on saatava lisää vaihtoehtoja. Valmentavassa ja kuntouttavassa erityisopetuksessa tarve tähän on ilmeinen ja opiskelijoiden omat kokemukset siitä, että opetus on välillä liian helppoa ja välillä liian vaikeata antaa tiedon siitä, että opetuk-

sen sisältöjä ei ole riittävästi eriytetty erilaisille opiskelijoille. Mielestäni opiskelijoiden kritiikki on enemmänkin kuin oikeutettua.

Mielenterveyskuntoutujista ja heidän elämästään ja selviytymisestään on tehty lukemattomia selvityksiä ja kartoituksia. Opetustoimen puolella on kuitenkin määriteltävä se, että olemme opettamassa, emme hoitamassa, emme psykologisoimassa, emmekä hoivaamassa. Tavoitteemme on opetus ja kuntoutus siten, että jokainen opiskelija on valmiimpi eteenpäin kuin tullessaan meille koulutukseen. Meidän on luotava sellainen opetussisältö, että se tavoittaa kaikki opiskelijat ja vastaa heidän omiin tavoitteisiinsa ja auttaa heitä eteenpäin. Lisäksi meidän on huomioitava jokaisen opiskelijan erityistilanne ja vastattava siihen erityisopettajina. Erityisopetus on haaste.

5 UUDEN TUKIMUODON ETSIMINEN KOULUTUKSEEN ALKAA

Aloimme miettiä jo vuonna 2005 valmentavan koulutuksen kehittämistä ja lähdimme neljän kouluttajan ryhmässä kokoontumaan ja kehittämään ajatusta eteenpäin. Yhteinen tavoitteemme oli saada aikaan koulutuksiemme suunnittelu- ja toteutusvaihetta helpottavia ratkaisuja. Lisäksi tavoitteena jo alkuvaiheessa oli koulutuksiamme yhtenäistävä malli, jonka avulla voisimme kehittää valmentavaa koulutusta laadullisesti tulevaisuudessa. Aina uusien kouluttajien ilmaantuminen vuosittain koulutuksien vetäjiksi antoi lisätarvetta kaikkeen tähän suunnitteluun.

Lähdimme liikkeelle Opetussuunnitelmasta ja sen sisältöjen ympärille yksilöityjen oppisisältöjen rakentamisesta. Se innosti jokaista kouluttajaa, koska tarve yhteiseen keskusteluun oli jo suuri ja yhteisten opetussisältöjen luominen tuntui todella tärkeältä.

Tiedostimme alusta alkaen, että jokaisen työyhteisön kouluttajan on syytä saada äänensä kuuluville tässä kehittämistyössä ja halusimme saada mahdollisimman monen mukaan hankkeeseemme alusta alkaen. Tämä toteutettiin siten, että säännöllisin väliajoin esittelimme työmme edistymistä työyhteisössä ja otimme palautetta vastaan ja hyödynsimme sitä työn edetessä. Omat haasteensa työskentelyyn asetti myös relevanttien oppisisältöjen laatimisen lisäksi materiaalin asianmukaisuuden varmistaminen ja sovittaminen eri ryhmille.

Kehittämistyön näkyminen tietokoneella oli alusta alkaen selvä asia ja yksi kouluttajamme työsti koko hankkeen etenemisen ajan sitä tietokoneelle. Koska kehittämishankkeen piti saada nimi, loimme sen etunimiemme ensimmäisistä kirjaimista ja niin oli syntynyt EMIR-OPS-järjestelmä ja se käytti myös nimeä linkkipohja. EMIR-OPS -järjestelmä on sisäiseen verkkoon luotu kouluttajan työväline ja koulutuksen rakenteesta on visualisoitu kuva tietokoneella. Sen käyttö on helppoa ja vaivatonta ja antaa nopeasti tietoa jokaiselle kouluttajalle koulutussisällöistä, materiaaleista ja tehtäväpohjista. Etusivu (linkkisivu) antaa kokonaiskuvan koulutuksesta, sen oppiaineista ja materiaaleista. Yhdellä silmäyksellä on nähtävissä koko koulutuksen prosessi hakuvaiheesta opiskelijan arviointiin. Jokaisen oppiaineen sisältösivulta on linkkejä erilaisiin oppimateriaaleihin. EMIR-OPS:in etusivulta on myös linkkiyhteys koulutusprosessin eri vaiheissa tarvittaviin tiedostoihin ja lomakkeisiin.

Päädyimme jakamaan eri oppiaineiden sisältöjen tietojenkeruun kiinnostusten ja taustakoulutusten mukaisesti ja jokainen kantoi vastuun omasta osuudestaan. Sen jälkeen yhteisissä kokoontumisissa seurattiin jokaisen edistymistä. Näin aineistojen keräys oli systemaattista. Aineiston tultua valmiiksi, se siirrettiin linkkipohjaan koko työryhmän arvioitavaksi. Työryhmän jäsenet ovat ottaneet kantaa sähköpostin välityksellä sekä yhteisissä kokouksissa ja EMIR-OPS työryhmä on työstänyt näitä ja saanut opetusaineistoa entistä kattavammaksi ja perustellummaksi. Tämä prosessi jatkuu edelleenkin.

Katso kuva LIITE 1; Linkkipohjan etusivu EMIR-OPS

6 RATKAISUKESKEINEN MENETELMÄ

Ratkaisukeskeinen menetelmä on saanut alkunsa USA:ssa 1950-luvulla ja sitä on kehitetty voimakkaasti 1970-luvulta lähtien. Tutkijat ja terapeutit Sterve de Shazer, Insoo Kim Berg ja Elam Nunnally (USA, Milwaukee, Brief Family Therapy Center) ovat ansiokkaasti kehittäneet menetelmää ja tehneet sitä kansainvälisesti tunnetuksi kirjoillaan ja luennoillaan. He ovat kouluttaneet usein myös Suomessa. Lähestymistavan luojat ovat työskennelleet sekä terapeutteina että organisaatioiden kehittäjinä ja kouluttajina. Vaikka lähestymistapa on lähtöisin terapiamaailmasta, siitä saatuja hyvän vuorovaikutuksen ja toiminnan strategioita on sovellettu ja mallitettu monille erilaisille inhimillisen toiminnan ja vuorovaikutuksen aloille (s. 14-16 A.Katajainen, K.Lipponen, A.Litovaara 2003).

Ratkaisukeskeinen työskentely, menetelmä tai terapia on tapa ajatella ja toimia siten, että kaikenlaiseen hankalaan, vaikeaan tai ongelmalliseen toimintaan/ajatteluun/tunteeseen etsitään uusia sekä toimivampia tapoja ja näin ihminen löytää itsestään voimavaroja, jotka auttavat elämään paremmin. Ratkaisukeskeinen menetelmä on nykyään hyvin käytetty kaikenlaisissa ihmisten ohjaustilanteissa niin työyhteisöissä kuin hoito- ja kuntoutuslaitoksissa ja urheilualmennuksessa.

Psykologian professori Markku Ojanen toteaa puhuessaan positiivisesta psykologiasta, että se korostaa enemmän tekoja kuin ajattelua. Ojanen on ollut mukana pitkäaikaisten skitsofreniapotilaiden positiivisessa terapiassa. Siinä ei hoettu, että olet hyvä tyyppi, vaan annettiin aitoja mahdollisuuksia asumisen, työn ja harrastusten järjestämiseen (Helsingin Sanomat 6.9.2007). Uskon toiminnallisuuden ja ratkaisukeskeisyyden tuoneen uusia ideoita myös perinteiseen psykologiaan ja sen syy-seuraus ajatteluun myönteisellä sekä kehittävällä että potilasta kannustavalla tavalla.

Valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen kehittäminen voi hyvin perustua ratkaisukeskeiseen menetelmään, sillä se antaa paljon uusia mahdollisuuksia ja jäsentää työskentelyä sekä opiskelijoiden tavoitteiden että opettajien työlleen esittämien kehittämistarpeiden mukaisesti.

Jaakko Helander on tehnyt tutkimuksen otsikolla Oppiminen ratkaisusuuntautuneessa terapiassa ja ohjauksessa (J. Helander 2000), jossa tutkittiin mm. opiskelijoita, joiden ongelmat liittyivät sosiaalisiin tilanteisiin, omaan itseen ja opiskelutaitoihin. Ensin mainitut lienevät niin ohjaus- kuin terapiatyössäkin keskeisiä pulmia. Opiskelutaidot ja erityisesti oppimisen meta-aidot, kuten oman opiskelun suunnittelu, ovat opinto-ohjauksen yksi ydinkysymys.

Tutkimuksessa keskeisenä teoriana oli attribuutioteoria ja muutoksen ymmärtäminen. Suoritusmotivaation tutkimus on painottunut yhä enemmän kognitiivisiin prosesseihin. On haluttu selvittää, miten motivaatio on edustettuna ihmisen mielessä. Yksi näkökulma motivaatioon ja käyttäytymisen syiden selittämiseen on attribuutioteoria. Tässä yhteydessä attribuutiot tarkoittavat Feshbackin ja Weinerin (1982) käyttämässä merkityksessä yksilöiden antamia selityksiä itsensä tai ympäristönsä käyttäytymisen syistä. Helanderin tutkimuksessa attribuointiin vaikutettiin ratkaisusuuntautuneen terapian ja ohjauksen menettelytavoilla ja haastattelutekniikoilla (Helander 2000 ss. 10-11).

Mielenterveyskuntoutuvat opiskelijat attribuivat itseään usein siten, että se ei tue heitä opiskelemaan vaan estää yrittämästä, motivoitumasta ja innostumasta. Koulutuksen päätehtävänä on opettaa ja sen lisäksi valmentaa yrittämään uudella ja kestävämmällä tavalla sekä kuntouttaa löytämään uusia keinoja selviytyä niin opiskelusta kuin arjestakin. Motivaatio on luotava yhteistyön kautta jokaisen opiskelijoiden mieleen, sillä mielenterveyskuntoutujien kohdalla ei voi koskaan rakentaa sen varaan, että motivaatio säilyisi koulutuksen alusta loppuun tai että se edes olisi olemassa koulutuksen alussa. Ratkaisukeskeinen menetelmä antaa tähän paljon välineitä ja keinoja.

Helander toteaa yhteenvedossaan tutkimuksestaan mm. ; ratkaisusuuntautuneesti työskentellessä olisi perusteltua tunnistaa myös ohjattavan attribuoinnit ja niiden näkökulmasta rajoittaa työskentelyä yhdelle ulottuvuudelle kerrallaan. Tämä vastaa ratkaisusuuntautuneessa ohjauksessa ongelman riittävän konkreettista määrittelyä ja myös tavoitteen muotoilua niin käytännölliseksi, että sen saavuttamista voidaan ohjausistunnoissa tutkia. Ohjauksesta hyötyivät erityisesti esiintymis- ja sosiaalisista peloista kärsineet, itsekontrollistaan tai opiskelutaidoistaan huolestuneet ja PTSD-oireiset opiskelijat. Sen sijaan masentuneet opiskelijat ryhmänä eivät muodostaneet mitään selvää muutostrendiä. Syytä tähän voisi kenties etsiä

siitä, että heidän kohdallaan sinänsä asiallisesti diagnosoitu masennus oli jäänyt vaille hoitoa. Muutos edellyttää asiakkaalta omaa motivaatiota. Ratkaisusuuntautuneen työtteen perusajatuksen mukaisesti ohjaaja auttaa itse asiassa ohjattavaa tämän attribuoinnin muutosprosessissa (Helander 2000 ss.74-75).

Ratkaisukeskeisyyden taustalla vaikuttavat systeemiteoria, kybernetiikka ja sosiaalinen konstruktionismi. Systeemiteorian mukaan kaikki vaikuttaa kaikkeen. Kybernetiikka vaikuttaa ratkaisukeskeisyydessä siihen, että asioita ei tulkita, vaan päätelmät perustuvat aina havaintoihin. Tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan tietty palautejärjestelmä ja korjaavat toimenpiteet. Tätä alettiin soveltaa kommunikointiin, jossa havaittiin sama systeemin itsesääätelyn periaate. Informaation ajateltiin kulkevan syysuhteitten ketjuna. Ratkaisukeskeisyyteen liitettynä tämä systeemiteorian osateoria näkyy perusfilosofiassa:

1. Älä korjaa sitä, mikä ei ole rikki !
2. Tee lisää toimivia asioita !
3. Tee pieni muutos siihen, mikä ei toimi !

Sosiaalinen konstruktionismi on antanut paljon vaikutteita erityisesti suomalaisen ratkaisukeskeisyyteen. Sen mukaan todellisuus, jonka havaitsemme, on aina sosiaalinen konstruktio kokemuksistamme. Ajatuksemme ja ideamme maailmasta rakentuvat toisten kanssa käymimme keskusteluihin. Kieli ja sen merkityksellisyys onkin tärkein kiinnostuksen kohde. Ludwig Wittgensteinin mukaan kieli on tärkeä osa ihmisten välistä kanssakäymistä. Sen avulla ylläpidetään ja luodaan sosiaalisia suhteita. Em. lisäksi ratkaisukeskeisen menetelmän käyttöön vaikuttavat narratiivisuus, kaaosteoria ja NLP (neurolingvistinen ohjelmointi) (H.Hirvihuhta, A.Litovaara 2003, ss. 65-66).

Edellä kuvatut seikat antavat paljon potkua kehittämishankkeelleni ja ratkaisukeskeisen menetelmän hyödyntämiseksi siinä. Mielen terveystuntoutujien opiskelun haasteita on selvitetty erilaisissa tapaamisissa, jossa ovat kokoontuneet hoitotaho, kuntoutujat sekä oppilaitosten edustajat. Niissä on nostettu esiin seuraavia seikkoja:

Opettajan työ on tasapainoilua erilaisten toimivien mallien välillä opetuksessa. Vaarana voi olla se, että lahjakkaammatkaan opiskelijat eivät riittävästi pyri eteenpäin, vaan he alisuoriutuvat opinnoistaan. Mielenterveyskuntoutujien kohdalla integraatio normaaliyhmään täytyy jossain vaiheessa tapahtua ja viimeistään työelämässä tulevat normaaliyhteisön säännöt vastaan ja tähän opiskelijaa täytyy opiskelun aikana valmentaa. Pelisäännöt opiskelun aikana tulee olla selvät. Kiinnittyminen esim. opettajaan ja ryhmään suojaa taantumiselta. Ryhmätyö- taidot ovat usein puutteellisia ja monella ei ole kokemusta ryhmätöistä aiemmissa opinnoissaan. Kuntoutujaryhmää voi vaivata ilottomuus ja ryhmän vetäjällä on suuri rooli ryhmän hengen syntymisen myötävaikuttajana. Opettajan täytyy huomioida jokainen opiskelija, myös syrjään vetäytyvät ja saada jokainen mukaan opiskelijayhteisöön tasavertaisena jäsenenä (Mielenterveyskuntoutuja opiskelijana – opiskelun aloittamiseen liittyviä haasteita. Yhteenveto ryhmäkeskustelusta opettajille suunnatussa koulutuksessa Kellokoskella 19.10.2001).

Koulutukseen osallistuneet mielenterveyskuntoutujat ovat tuoneet esiin seuraavia seikkoja; Tuki on erittäin tärkeä; hoitohenkilökuntaan on oltava säännöllinen yhteys ja opettajien ymmärtämys on tärkeä. On tärkeää, että nämä tahot toimivat tiiviissä yhteistyössä, myös niin että me opiskelijat tiedämme missä mennään. Oppiminen on välillä vaikeaa ja välillä helpompaa. Opetus on monipuolista ja myös kannustavaa. Vaikka aina ei anneta varsinaisia numeroita, saa kirjallisen palautteen, joka motivoi yrittämään tosissaan. Opiskelu tuo myös itsevarmuutta ja opettaa vuorovaikutustaitoja. Jo pelkästään kurssin käyminen ”kunnialla” loppuun on hienoa ja palkitsevaa, itsetunto nousee ja elämänlaatu paranee. Toivottavasti myös yhteiskunnan ja päättäjien asenteet ovat tulevaisuudessakin yhtä myötämielisiä tällaiselle toiminnalle, jolle löytyy varmasti kysyntää jatkossa (VAVA-koulutusryhmän oma lehti 2001).

Millainen oppimisympäristö tukee kuntoutumista? Oppimisympäristön vuorovaikutuksellisuus on tärkeää. Jokainen ryhmä tuo oppimisympäristöön jotain omaa tullessaan. Toivottuja piirteitä ovat mm. virikkeellisyys, elämyksellisyys, toiminnallisuus, levollisuus, selkeys ja epämuodollisuus. Luokan lähelle olisi hyvä saada oma tila rauhoittumiselle ja vaikka rauhallisen musiikin kuuntelulle. Näin opiskelija voi koota itsensä, rentoutua ja palata takaisin luokkaan. Valmiita ratkaisuja ei anneta, vaan asiat tehdään yhdessä. Oppilaitos ei ole hoitopaikka ja opiskelijalla tulee olla riittävät edellytykset opiskeluun ja oppilaitosympäristössä toimimiseen. Opiskelija ei saa estää tai haitata muiden opiskelijoiden tai henkilökunnan työskentelyä. Opet-

tajalle tulisi olla oppilaitoksen johdon tuki työlleen. Kielten opetuksessa on eriyttäminen koettu tarpeelliseksi (Millainen oppimisympäristö tukee kuntoutumista ? Yhteenveto ryhmäkeskustelusta 16.11.2001 Kellokoskella).

Nämä eri osapuolten näkemykset ja kokemukset tuovat selvästi esiin mielenterveyden ongelmat ja niiden vaikutukset opiskelijan toimintakykyyn. Skitsofreniassa nousevat esiin sosiaalisten taitojen puute, eristäytyminen, kontaktivaikkeudet ja vaikeudet selvitä jokapäiväisistä elämän ongelmista. Ajatushäiriöt tulevat esiin käsitteenmuodostuskyvyn häiriönä, keskittymiskyvyn häiriönä, päättelykyvyn häiriönä, tunteiden säätely häiriintyy, realiteettitestauksen häiriönä. Nämä kaikki on tiedostettava ja hoidettava ennen koulutuksen aloittamista ja ne kuuluvat hoitotahon vastuulle. Oppilaitoksessa näitä ei voida kuitenkaan ohittaa, vaikka kuntoutujalla onkin oikeus olla opiskelija. Erityisesti opiskelun alkuvaiheet ovat kriittisiä ja siinä kuntoutuja tarvitsee opettajan tukea ja uskoa siihen, että hän selviää.

Depressiivisen kuntoutujan ongelmina ovat väsymys, unettomuus, nukahtamisen vaikeudet ja herääminen ahdistukseen ja tuskaisuuteen, aloitekyvyn ja vitaliteetin puute, alakuloinen elämänasenne, joka usein sisältää toivottomuuden piirteitä. Syyllisyyden tunteet, alentunut itsetunto ja ahdistuneisuus ovat tavallisia depression oireita. Erilaiset kivut liittyvät usein depression oireisiin. Tavallisia ovat myös levottomuuden ja jännityksen tunteet, vatsavaivat ja huihaus. Aamut ovat usein vaikeita, päivän tehtäviä on vaikea aloittaa. Keskittymiskyvyttömyys vaivaa ja muisti ei toimi. Depressiiviselle opiskelijalle on tärkeää tulla hyväksytyksi ryhmässä ja saada tunne siitä, että hän kuuluu ryhmään.

Molemmissa ryhmissä esiintyy taipumusta ja houkutusta lopettaa lääkitys, kun opiskelija kokee olonsa hyväksi ja oireita ei ole. Tällaisessa tilanteessa kannattaa aina tukea käyttämään lääkkeitä ja ottamaan yhteyttä hoitotahoon. Normaalisuuden tavoittelu on monelle tärkeää ja ilman lääkityksiä eläminen edustaa tätä. Koulutuksen aloitusvaihe on tärkeää muodostaa sel-laiseksi, että siinä tapahtuu mahdollisimman vähän muutoksia ja jokainen voi rauhassa etsiä omaa paikkaansa ja totuttautua uuteen rooliin. Monilla on paine näyttää heti osaamistaan, taitojaan ja selviytymistään, vaikka siihen ei koulutuksen alkuvaiheessa ole mitään tarvetta.

Ratkaisukeskeinen menetelmä lähtee aina olemassa olevasta tilanteesta ja realiteeteista. Siinä lähdetään etsimään jokaiselle opiskelijalle omaa tietä eteenpäin. HOJKS ja Hops toimivat välineinä saattaa erilaiset tavoitteet ja keinot esiin konkreettisesti. Opiskelijalla on itsellään mahdollisuus vaikuttaa kaikkeen omissa opinnoissaan ja myös hoitotaho voi vaikuttaa asioiden etenemiseen. Kaikki se, mikä toimii, otetaan avuksi ja tueksi jatkossakin. Siihen, mikä ei toimi, etsitään pieniä ratkaisuja ja päästään eteenpäin. Se jätetään rauhaan, mikä ei ole rikki eli sitä ei ruveta korjaamaan.

Heikki Pasanen toteaa väitöskirjassaan, että ohjauksellinen toimintatapa rikkoo koulutuksen traditionaalista käytäntöä siten, että asiakas itse asetetaan subjektiksi ja toimijaksi, vastuuseen itsestään oman asiansa parhaana asiantuntijana (Pasanen H. 2007, s. 185). Tämä on myös ratkaisukeskeisen toimintatavan peruskiviä. Kuten Milton H. Erickson on todennut; "Ihmisellä on aina ratkaisu ongelmiinsa. Hän ei vain tiedä sitä vielä". Työntekijä liittoutuu aina asiakkaansa kanssa ongelmia vastaan.

Pasasen mukaan opetuksen professionalisointipyrkimykset ovat joka tapauksessa johtaneet enemmänkin sellaisten tieteellisten metodien ja välineiden käyttöönottoon, joilla opetusta voidaan argumentoida professioiden kentillä toisille toimijoille. Kehityssuunta on johtanut koulutuksen sellaiseen institutionalisoitumiseen, jossa keskeiseksi toimijaksi on väistämättä noussut opettaja opetuksen ammattilaisena ja esimerkiksi pedagoginen suhde molemminpuolisena dialogisena kasvatussuhteena on jäänyt syrjään. Tällä on vaikutuksensa myös siihen, kuinka innovatiivisesti opetuksen järjestelmä voi tarttua tehtäviin, jotka edellyttävät perustavasti dialogisesta suhteesta lähtevää työskentelyä (Pasanen H. 2007 s. 185). Erityisopetuksen puolella tämän on erinomaisen tärkeä kohta miettiä. Erityisopetus ei voi ohittaa koskaan opiskelijaansa. Opiskelija ei voi olla vain objekti, johon kohdistetaan asioita. Hänen pitää tulla subjektiksi ja se voi tapahtua vain dialogissa muiden kanssa, sekä opettajien että vertaisten kanssa. Erityisopiskelijan on määriteltävä itsensä uudelleen koulutuksen aikana ja saatava mukaansa määrittelyn mukaiset vahvuutensa, osaamisensa, tietonsa ja taitonsa. Tässä kehittämishankkeessa haetaan ammatillista toimintatapaa, joka vahvistaa jokaista erityisopetuksen puolella työskentelevää, tuo opetettavan aineiston helposti saatavaksi ja käytettäväksi ja antaa kaikille osallisille tietoa opetuksen sisällöistä, lisää avoimuutta, auttaa kehittämistyössä, antaa opettajille enemmän aikaa räätälöityyn työskentelyyn opiskelijoiden

kanssa. Opiskelijoille se antaa tietoa opiskeltavista aihealueista ja niiden sisällöistä EMIR-OPS:in kautta. Jatkossa tavoitteena on lisätä EMIR-OPS:in kautta myös räätälöintiä, verkostointia ja palveluiden käyttämistä sekä vuorovaikutusta opiskelijoiden kesken sekä opiskelijoiden että oppilaitoksen henkilökunnan kesken. Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet kasvavat selvästi tämän kehittymisen kautta.

Pasasen työssään käsittelemä Uraprojekti on hänen mukaansa osoittautunut kehittävän työn tutkimuksen näkemyksessä korostetuksi ”uudeksi toimintajärjestelmäksi”. Dialogiseen työskentelyyn perustuva ja sosiaalisesta konstruktivisuudesta lähtevä uraprojektin malli edustaa uutta ohjauksellista työskentelytapaa kuntoutumisen prosessissa. Kun perinteisessä diagnostisuutta painottavassa ja kliinisessä kuntoutuksen prosessissa kuntoutuja ja kuntoutujan syndrooma ovat sekä välineenä että toiminnan kohteena, asettuu kuntoutuja uraprojektissa subjektin rooliin, josta käsin hän omalla aktiivisella toiminnallaan suuntautuu yhdessä vertaisten kanssa rehabilitaatio-ongelmansa ratkaisemiseen. Traditionaalinen kuntoutuksen malli voidaan edellisen perusteella käsittää diagnostiseksi ja uraprojektin malli dialogiseksi (Pasanen H. 2007 s. 196).

Edellinen on hyvin samansuuntaista ajattelua kuin valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen ajattelu ja ratkaisukeskeisen toiminnan pohjalla oleva perusidea. Diagnoosien avulla emme voi toimia ja kuntoutujan on voitava olla opiskelija. Vertaistuen avulla jokainen opiskelija määrittelee itseään ja muita. Vuosittain tehdyssä palautekyselyssä olemme voineet kerta toisensa jälkeen todeta, että opiskelijoiden tärkeimmäksi asiaksi koulutuksen aikana nimetään poikkeuksetta ryhmän muut opiskelijat. Tätä on voitava pitää subjektiivisuuden hyvänä merkinä ja dialogisuuden onnistumisena. Opettaja ei ole kaiken keskiössä. Se on myös vapauttavaa tietää opettajana.

7 UUSI TUKIMUOTO JATKAA KEHITTYMISTÄÄN

Kehittämishanke on lähtenyt liikkeelle tarpeesta hahmottaa ja selkiyttää valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen sisältöjä ja yhtenäistää sitä. Opetussuunnitelma on antanut hankkeelle pohjan ja sen ympärille on täsmennetty eri aihepiirejä ja etsitty sisältöjä. Tämä on tehty yhteistyössä työryhmän eri toimijoiden kanssa. Työ jatkaa kehittymistään ja se on tuonut esiin useita erityisopetukseen liittyviä haasteita. Ammatillisuuden lisääminen valmentavassa koulutuksessa on keskeistä.

Kjälldmanin mukaan erityiskasvatus ammatillisena professionaalisenä toimintana tuo monenlaisia etuja toimintaan;

- ammatillisuus selkeyttää, lisää objektiivisuutta ja tehostaa toimintaa
- se antaa työntekijälle itsearvostusta ja helpottaa työn aiheuttamaa ahdistusta
- se tuo toimintaan sopimuksellisen luonteen ehtoihin, tavoitteisiin, autettavauttaja suhteeseen ja kontrolloi vallankäyttöä
- ammatillisuuden mukanaan tuoma terve itsekkyyks suojaa loppuun palamiselta

(Kjälldmanin luennot erityispedagogiikan luennolla 2006 Heliassa)

Ammatillisuus tuo toimintaan sekä rajoja että rakenteita. Koulutuksen sisällöt päätetään yhdessä ja jokainen opettaja voi soveltaa opetustaan niiden rajojen puitteissa ryhmän ja opiskelijoiden HOJKS:ien mukaan. Näin opetuksen sisällöt ovat objektiivisempia ja tarkemmin mietittyjä ja opetus tehokkaampaa. Jokainen opettaja ei joudu erikseen miettimään aineistoa etsiessään, mikä on oleellista ja miten paljon pitää ehtiä opettaa. Valmentavan koulutuksen ammatillisuuden vähäisyys on tuonut kaaosmaisuuksia toimintaan, sillä epäselvyydet toiminnassa antavat subjektiivisuudelle liikaa tilaa ja vie työntekijöiltä työtehoa erityisesti jatkuvan materiaalien etsinnän vuoksi.

Työntekijä voi luottaa itseensä ja siihen, että opetettava materiaali on tarkemmin mietittyä ja valittua ja yhdessä päätettyä. Näin yksittäisen opettajan ei tarvitse yksin miettiä, onko hän opettanut oleellista, liian vähän tai liian paljon. Hän voi kokea tyytyväisyyttä omaan toimintaansa ja välttää näin erityisopetuksen muuten herkästi aiheuttamaa ahdistusta. Valmentavan

koulutuksen rasitteena on ollut opettajan jatkuva epävarmuus siitä, mitä materiaalia eri oppitunneille pitäisi olla ja mistä sitä pitäisi etsiä. Jotkut asiat voivat korostua liikaa ja jotkin liian vähän. Lisäksi joku oleellinen osio on voinut unohtua kokonaan ja sen huomaa vasta jälkikäteen, kun on liian myöhäistä. Tämä on varmasti vaikuttanut opettajan itsearvostukseen omassa työssään.

Yhteiset sopimukset ovat avain tasapainoon erityisopetuksen eri osapuolten ja sisältöjen välille. Osapuolet voivat nähdä etukäteen, mitä sisältöjä opetus pitää sisällään. Tämän kautta osapuolet voivat luoda yhteiset tavoitteet ja räätälöidä toimintaa yksittäisille opiskelijoille sopivaksi. Tavoitteet toteutuvat parhaiten näin. Autettava tietää, mitä häneltä odotetaan ja hän itse voi luoda omia tavoitteitaan. Samoin auttaja tietää toimintansa rajat ja autettavan odotukset. Samalla mikään osapuoli ei voi käyttää valtaansa väärin, vaan kaikessa toimitaan yhdessä tehtyjen sopimusten mukaan.

Edellä mainitut seikat suojaavat jokaista erityisopetuksen työntekijää antamalla toiminnalle yhteiset tavoitteet, jotka on eri osapuolten kesken sovittu ja keinot yhdessä mietitty. Jokainen saa myös samalla tiedon siitä, mitä häneltä odotetaan ja hän välttyy yrittämästä liikaa ja pystyy rajaamaan oman toimintansa mielekkääksi työskentelyksi. Tämä tuo erityisopetukseen jatkuvuutta ja mahdollisuutta toiminnan jatkuvaan kriittiseen arviointiin ja uusien ideoiden esiinnousulle kehityksen suuntaan.

Jatkossa mielenterveyskuntoutuksen valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa on kehitettävä HOJKS -prosessia. Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma on tehtävä jokaiselle opiskelijalle, joten sen merkitys on saatava paremmaksi koulutuksen aikana ja sen jälkeenkin opiskelijan siirtyessä ammatillisiin opintoihin muualle. HOJKS -työskentely on jäsentynyt vuosi vuodelta. Viisi vuotta sitten HOJKS tehtiin heti opintojen alkaessa siten, että paikalla olivat opiskelija, opettaja ja hoitotaho. Sitä tarkennettiin vuoden lopulla tai kevätlukukauden alussa ja viimeinen HOJKS tehtiin koulutuksen päättymisen aikoihin. Ensimmäinen kerta tuotti harvoin mitään erityistä tietoa, koska mielenterveyskuntoutujat eivät osanneet ilmaista tavoitteitaan tai tarpeitaan juuri mihinkään. Toinen tapaaminen tuotti hie- man enemmän kokemusta ja oli hyödyllisempi. Kolmas kerta toi esiin niitä puutteita, joita opiskelija oli kokenut koulutuksen aikana ja pääasia oli jatkojen suunnittelu.

Nykyisin käytössä oleva HOJKS –prosessi käynnistyy siten, että alkuvaihe työstetään luokassa kaikkien opiskelijoiden kesken opettajan antaessa neuvoja sen täyttämiseen. Opiskelijat työstävät HOJKS:ejaan myös kotona itsenäisesti ja pohtivat omassa rauhassaan tavoitteitaan ja keinoja saavuttaa ne. Mukaan on liitetty Hops, jossa oppiaine kerrallaan käydään läpi opiskelijan viimeisimmät arvosanat eri oppiaineissa ja hänen tavoitteensa kyseisen aineen opiskelussa. Lisäksi kysytään myös keinoja näiden saavuttamiseksi. Opettaja kertoo eri vaihtoehdoista ja täyttäminen tehdään vuorovaikutuksessa.

Tämän jälkeen HOJKS käydään läpi jokaisen opiskelijan kanssa kahden kesken ja täsmennetään mahdollisimman tarkaksi. Opiskelija pyritään sitouttamaan omiin tavoitteisiin ja häntä motivoidaan kertomalla erityisopetuksen mahdollisuuksista koulutuksen aikana. Samalla jokaisen opiskelijan jaksamiseen ja erityisvaikeuksiin kiinnitetään sen verran huomiota, kuin se on tarpeen opintojen suorittamiseksi. Lisäksi vahvistetaan sitä, että kuntoutuja on opiskelija ja oppilaitos ei ota kantaa hoitoon, vaan hoitopaikka on vastuussa hoidon jatkamisesta koulutuksen aikana. Näin HOJKS:sta on saatu toimintaan vaikuttava paperi eikä ns. pakkopulla. EMIR-OPS:in tavoitteena on saattaa HOJKS netin kautta opiskelijoiden saatavaksi siten, että he voivat pitkin koulutusvuotta muuttaa omia tavoitteitaan ja jatkosuunnitelmiaan. Opettaja voisi seurata tietoja omalta koneeltaan pitkin vuotta. Näin vuorovaikutteisuus säilyisi ja opiskelija tiedostaisi paremmin sen, että juuri hän voi vaikuttaa omiin suunnitelmiinsa. Samoin sen päivittäminen pitää opiskelijan tietoisuudessa sen, että hän voi muuttaa mielipiteitään ja tavoitteitaan. HOJKS ei ole vain opettajalle tarkoitettu paperi, joka on lain mukaan pakko täyttää.

EMIR-OPS:in tavoitteena on luoda linkkipohjaan HOJKS:in lisäksi myös opiskelijoiden sivut, jolloin he voisivat saada käyttöönsä erilaista materiaalia sekä opiskeluun, omien esitelmien tekoon että jatkosuunnitelmien tekoon ja työharjoittelupaikkojen hakuun. EMIR-OPS:in kautta opiskelijat oppisivat käyttämään tietokonetta paremmin, löytäisivät uuden tavan toimia oppilaitoksen sisällä ja huomaisivat voivansa vaikuttaa asioihin omalla kohdallaan.

Yksi keskeisimmistä kehittämisen haasteita on erityisopetuksen järjestäminen räätälöidysti kunkin opiskelijan tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. Mielestäni tätä tehdään tänä päivänä

enemmän muualla kuin luokahuoneissa ja opetustilanteissa. Opiskelijat ovat selvästi viestittäneet tutkimusten kautta opetuksen olevan välillä liian vaikeaa ja välillä liian helppoa. Mitä yksittäinen opettaja voi tehdä ? Tätä on pakko miettiä jatkossa ja luoda toimivia käytänteitä arkeen.

Mielenterveyskuntoutujien kohdalla on tehty tasokokeita mm. matematiikassa ja atk:ssa. ATK tunneilla on voitu käyttää TIKAS-opetusohjelmia, jotka on luotu eritasoisille atk:n käyttäjille. Tämä on tuonut selvästi esiin sen, että jokainen on voinut oppitunnilla edetä omaan tahtiin ja saada oman tasonsa mukaisia tehtäviä. Mukana on ollut aina kaksi opettajaa, jolloin yksittäinen opiskelija on voinut saada opettajan koneensa äärelle oppitunneilla. Toiminta vaatii kuitenkin TIKAS kouluttajaoikeuden ja sitä kautta saatavat materiaalit. Lisäksi kahden opettajan läsnäolo tunneilla on ehdottoman välttämätöntä. Matematiikan tasokokeet ja niiden tulokset eivät ole juurikaan tuoneet tasoeroja opetukseen tai tehtäviin. Myös englannin opetus on koettu erittäin haasteelliseksi siten, että osa ei ole opiskellut englantia koskaan ja osalla se on sekä puhuttuna että ymmärrettynä täysin hallinnassa. Oppitunneilla olo on varmasti molemmissa ääripäissä melko tavalla haasteellista sen mukaisesti kumman pään mukaan opettaja opettaa. Äidinkieli on kaikille melko haasteellista vaikka jokainen on opiskellut sitä aiemmin. Vahvuusalueita löytyy kuitenkin tasaisemmin kuin muissa aineissa eli joku osaa puhua ja esiintyä hyvin, mutta kieliooppi ja kirjoittaminen ovat vaikeita ja toisella taas päinvastoin. Lu-ki-vaikeuksia on todettu erinomaisen vähän, vaikkakin Helian luennoilla todettiin syyskuussa 2007, että lähes puolella mielenterveyskuntoutujista on todettu oppimisvaikeuksia. Tämä selittyy todennäköisimmin psyykkisen sairauden vaikutuksilla ja lääkityksillä.

EMIR-OPS:in kautta on luotava rakennetta siihen, mitkä asiat kuuluvat perustasoon eli kaikkien opiskeltaviin asioihin ja mitkä asiat kuuluvat niille opiskelijoille, jotka ovat selkeästi opinnoissaan pidemmällä ja pystyvät sisäistämään enemmän. Tasojen mukaan on luotava myös tehtävät ja kokeet. Oppituntien pitämiseen tämä tuo paljon haastetta. Opettajien on ensin yhdessä mietittävä tasot ja niiden sisällöt. Sen jälkeen on mietittävä, miten nämä käytännössä toteutetaan oppitunneilla.

Valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa ovat aihepiirit opiskelu- ja työelämävalmiudet, toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta sekä ammatillisen koulutuksen ja työelä-

män tuntemus erinomaisen haasteellisia juuri tasojen määrittelyn näkökulmasta. Aihepiirien laajuushan on valtava ja päivänselvää on, että rajaaminen on yksi keskeinen tehtävä. Opiskelija, joka on ollut pitkään ammatillisessa työssä ja sairastunut tarvitsee varmasti hyvin erilaisista valmennusta, kuin peruskoulun käynyt ja sairastunut opiskelija. Miten voimme valmentaa molempia samojen oppituntien aikana ?

Esimerkkinä voin käyttää opetuksessa olevaa oppiainetta Elämönhallinta. EMIR-OPS työryhmässä liitimme siihen kuuluvaksi seuraavat osa-alueet;

- elämönhallinta
- syrjäytyminen
- elämönhallinnan ja osallisuuden tukeminen

Pilkoimme em. osa-alueet pienempiin kokonaisuuksiin seuraavasti:

Elämönhallinta

-mitä on elämönhallinta?

- ulkoinen
- sisäinen

-elämönhallinta ja OPS

Syrjäytyminen

-syrjäytymisen kriteerit

-syrjäytymisteoria

-osallisuus

Elämönhallinnan ja osallisuuden tukeminen

-tavoitteiden asettaminen ja suunnitelmallisuus ja HOJKS

-vastuu omasta elämästä

-sosiaaliset verkostot

- verkostojen merkitys
- osallisuutta tukevat verkostot

-syrjäytymiseen vaikuttavat riskitekijät ja suojaavat tekijät

- Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria

-suojaavat ja riskitekijät mikro-, meso-, ekso- ja makrotasoilla

Nämä osiot on kirjoitettu auki EMIR-OPS:in sivuille ja ne ovat kaikkien valmentavan koulutuksen opettajien käytettävissä. Elämänhallinnan muissa osioissa on tehtäviä ja tulevaisuudessa myös kokeita opiskelijoille. Jatkossa opettajien on yhdessä mietittävä, mitkä aihepiirit kuuluvat jokaiselle mielenterveyskuntoutujalle opetettaviin asioihin ja mitkä niistä ovat ns. vaativampaa aluetta ja opetetaan vain tietyille henkilöille. Yksi ratkaisu voi olla yhteisen aineiston opettaminen ja läpikäyminen yhdessä ja vaativamman aineiston antaminen itsenäisesti luettavaksi opinnoissaan pitkälle edenneille opiskelijoille. Riskinä on kuitenkin se, että myös pitkälle koulutautunut opiskelija voi olla hyvin avuton itsenäisessä työskentelyssä ja hän ei saa mitään aikaiseksi opiskeluiden suhteen kotioloissa. Näin ollen HOJKS:in yhteydessä olisi sovitava tällaisesta menettelystä ja varmistettava sen toimivuus opintojen alettua ja aloitettava kokeilu vasta opintojen jatkuttua kuukauden verran. Tilanteet voivat myös muuttua nopeasti sopimusten jälkeenkin siten, että mielenterveyskuntoutujan vointi huononee ja hän ei selviydy helpoistakaan asioista. Valmentavan koulutuksen pitää jatkuvasti olla valmis joustamaan ja etsimään uusia ratkaisuja erilaisissa muutostilanteissa. Tilanteet usein myös korjaantuvat nopeasti ja opiskelija voi palata räätälöityyn systeemiin takaisin.

Epätasa-arvoisuuden välttämiseksi on muistettava, että myös ns. helpompaan aineistoon perehtyvät opiskelijat saavat omaan alueeseensa kuuluvia tehtäviä vastaavasti kuin vaativamman aineiston läpikäyvät opiskelijat perehtyvät omaan aineistoonsa. Kompensointi tapahtuisi siis tehtävien kautta. Joka tapauksessa erityisopetuksessa on jatkuvasti seurattava jokaisen opiskelijan kykyä tehdä tehtäviä itsenäisesti. Aika ajoin tehtäviä on pilkottava pienemmiksi osioiksi tai ohjattava opiskelija tekemään tehtäviä tuetusti oppilaitoksen Funtsissa. Siellä paikalla oleva opiskeluvalmentaja antaa henkilökohtaista ohjausta tehtävien tekemiseen. EMIR-OPS:in yhteydessä on myös mietitty järjestelyä, jossa itsenäiseen opiskeluun kykenemättömät opiskelijat ohjataan osallistumaan tehtävien tekemiseen omassa luokassaan kerran tai kaksi kertaa viikossa siten, että opettaja on siellä paikalla. Näin voitaisiin estää tehtävien kasaantuminen opiskelijalle ja myös paineiden kasaantuminen ja mahdollinen opintojen keskeyttäminen. Tällä järjestelyllä opiskelijalla ei olisi paineita kotitehtävistä ja ne tulisivat aina ajallaan tehdyiksi.

EMIR-OPS:in sivuille luodaan samoin eri tasojen mukaiset oppiaineiden koetehtävät ja muut kotitehtävät. Erilaisten oppimisvaikeuksien huomioimiseen jää enemmän aikaa, kun em. asiat löytyvät valmiina. Useilla mielenterveyskuntoutujilla on vaikeuksia lukea itsenäisesti tekstejä ja osalla keskittyminen on hankalaa ja muistiin ei tahdo jäädä mitään. Opiskeluvalmiuksien opettamisen aikana pyritään selkiyttämään jokaisen tilannetta ja huomioimaan annettavien tehtävien määrä ja taso etukäteen. Tavoitteena on kannustaa opiskelijoita ja välttää liian haastavien ja vaikeiden tehtävien antamista. Tehtävä ei ole helppo, sillä jokaisella opiskelijalla on omat tapansa arvioida omaa opiskelukykyään ja omia taitojaan. Joskus opiskelijat joko yliarvioivat tai aliarvioivat taitojaan ja osaamistaan.

EMIR-OPS kehitty jatkuvasti ja sen avulla opettaja voi keskittyä paremmin perustehtäväänsä erityisopetuksen opiskelijoiden oppimisen edistämiseksi. Jatkossa löytyy varmasti uusia alueita, joita voidaan liittää mukaan. Testien mukaan ottaminen tähän työskentelyyn on yksi mietittävä asia ja sen vaikutus opetustilanteisiin on harkittava. EMIR-OPS:iin voidaan liittää keinovalikoima esim. luki-ongelmista kärsivien opiskelijoiden auttamiseen. Kirjallisuutta löytyy paljon ja niiden soveltaminen käytäntöön on hoidettava linkkipohjan avustuksella.

TUKEA-hanke on ”Henkilökohtaistamista tukevat toimintamallit ammatillisessa koulutuksessa erityistä tukea tarvitseville” tarjoava hanke, jonka tehtävänä on kehittää ammatillista osaamista yksilö- ja työelämälähtöisesti. Hanke toteutetaan Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymässä. Sen sisältönä on opiskelijan tarpeista lähtevien sisältöjen ja järjestelmien kehittäminen, vertaistukea ja sosiaalista vuorovaikutusta vahvistavien toimintamallien kehittäminen ja organisaatiokulttuurin ja nivelvaihekumppanuuksien kehittäminen. Tämä hanke on samansisältöinen kuin omamme ja sen seuraaminen tulee olemaan mukana omassa työskentelyssämme. Hankkeen tavoitteena on myös kehittää opiskelijan ohjaamiseen ja tukemiseen liittyviä sähköisiä apuvälineitä ohjauksen ja tuen tehostamiseksi opiskelijan tarpeista lähteväksi. Hankkeessa luodaan mahdollisuus opiskelijoille selvittää omia oppimistyylejään ja –strategioitaan. Tämän testauksen rinnalla on yhtä tärkeää kehittää opetuksen suunnittelua ja opetusjärjestelyitä niin, että kukin opettaja voi huomioida kyseiset asiat omassa opetuksessaan. Hankkeen

avulla pyritään luomaan opettajille mahdollisuuksia huomioida opiskelijoiden yksilölliset lähtökohdat (Tukea-hankkeen esittely sivut 3-5 internet).

Opiskelijoiden mukaan ottamisessa kehittämiseen ja suunnitteluun on aina huomioitava heidän elämäntilanteensa ja mahdolliset rajoitteensa. Vastuu on aina opettajilla ja opiskelijoiden mukaan ottaminen perustuu heidän vapaaehtoisuuteensa toimia yhteistyössä.

8 KEHITTÄMISHANKKEEN HYÖDYT NYT JA TULEVAISUUDESSA

EMIR-OPS on tähän mennessä osoittautunut hyväksi mielenterveyskuntoutujien valmentavan ja kuntouttavan opiskelun kehittämiseksi ja suunnittelussa. Opettajalle on tarjoutunut mahdollisuus suoraan etsiä sopiva aineisto oppitunnilleen ja hän on saanut valmiina aiheeseen liittyvät tehtävät ja tulevaisuudessa myös kokeet. Opiskelijat ovat olleet kiinnostuneita tutki- maan ennen opetuksen alkua opetettavaa aihepiiriä ja olemme yhdessä käyneet läpi kiinnos- tavimmat kohdat siten, että opiskelijat ovat pisteyttäneet heidän tärkeimmiksi arvioimansa kohdat aihealueesta. Tämän perusteella on luotu oppituntien sisällöt ja valittu tehtävät.

Opettajan työajan säästö on ollut ilmeinen, sillä hänen ei ole enää tarvinnut etsiä yksin mate- riaalia ja työstää sitä, eikä luoda kopioitavaa materiaalia. Opettaja on voinut keskittyä erityis- opetuksen kehittämiseen ja ryhmänsä tarpeiden miettimiseen.

Tulevaisuudessa EMIR-OPS sisältää jatkuvasti päivittyvää materiaalia ja opetusaineistoa, jota ovat luomassa valmentavan koulutuksen opettajat yhdessä Diakonissalaitoksen kirjaston informaattikkojen kanssa. Näin opiskelijat saavat aina ajankohtaista ja tutkittua tietoa haltuun- sa. Heidän valmiutensa siirtyä valmentavasta koulutuksesta ammatillisiin opintoihin ovat jat- kossa paremmat kuin aiemmin.

Tulevaisuus pitää sisällään myös tietotekniikan kehittymisen ja sen tarjoamat uudet mahdolli- suudet. Opiskelijoiden kotitietokoneet avaavat uusia mahdollisuuksia opiskella myös kotona ja suorittaa valmentavaa koulutusta kotoa käsin. Virtuaalimaailma on haaste, joka tulee huo- mioida jatkossa välineenä kehittää mielenterveyskuntoutujien siirtymistä yhteiskuntaan ja ammatillisiin opintoihin.

Valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen haasteena on luoda yksilöllisiin tarpeisiin vastaava koulutus joustavine mahdollisuuksineen kaikille opiskelijoille. Tällöin on huomioitava opiskeli- joiden suuri heterogeisuus. Tässä tilanteessa opettaja on usein täysin yksin ja ihmeissään siitä, mitä hän voi tehdä. Ratkaisukeskeisen ajattelun mukaan liikkeelle kannattaa lähteä pie- nin askelin. Samoin yhteistyön tekeminen vahvistaa toimintaa. Erityisopetuksessa on etsittä- vä keinoja tehdä opetusta yhdessä toisen opettajan kanssa, jolloin eritasoiset opiskelijat voi-

daan paremmin huomioida. Tietotekniset ratkaisut ovat nyt ja tulevaisuudessa keskeisiä myös valmentavassa koulutuksessa ja näkisin tärkeänä atk-laitteiden mukanaolon kaikessa opetuksessa ja parhaimmillaan laitteet löytyvät jokaisen opiskelijan työpöydältä. Näin myös EMIR-OPS:in hyödyt tulisivat täysimääräisesti käyttöön.

9 YHTEENVETO JA LOPPUPÄÄTELMÄT

Opetushallituksen opetusneuvos Kaija Miettinen on 16.11.2006 ilmaissut huolensa valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen oppiaineiston puolesta (luento Heliassa). Hän on eri tahoilla käydessään kannustanut tekemään aineistoja ja on luvannut tukensa niiden kehittämiseen. Olemme lähteneet tässä kehittämishankkeessa siis oikealle asialle, yhtenä tarvittavista asioista valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen puutteita korjattaessa.

EMIR-OPS linkkipohja on tekijöidensä kautta tuottanut OPS:in mukaista aineistoa oppituntien pitoon, keräten sitä ajankohtaisista oppikirjoista ja muista julkaisuista ja työstänyt sitä eteenpäin valmentavaan koulutukseen sopivaksi. Tämä on ollut perustyötä luotaessa valmentavan koulutuksen opettajille mahdollisuuksia ryhtyä eriyttämään opetusta HOJKS:ien vaatimaan eriyttämisen suuntaan. Opettajien työaika on siirtynyt perustehtävän mukaiseen suuntaan, yksilölliseen suuntaan ja se on ollut oleellista työn laadun parantamiseksi.

Linkkipohjaan on luotu koko koulutusprosessi rekrytointivaiheesta lähtien aina saattaen siirtämiseen jatko-opintoihin. Mukana ovat hakulomakkeet, valintakriteeritaulukko, HOJKS-lomake tasotavoitteineen ja OPS-lomake sekä ryhmäkohtaisen Ropsin tekeminen, kaikki opettavat alueet sekä muut palvelut. Lisäksi mukana ovat opiskelijoiden tekemät arvioinnit sekä Wilmaan että suoraan opettajalle. Tätä kehittämisprosessia jatketaan eteenpäin samoin metodein kuin tähänkin saakka. Koko työryhmä on linkitetty mukaan säännöllisen palautteen ja työryhmän kokousten välityksellä. EMIR-OPS:in tietoja on ryhdytty hyödyntämään valmentavassa koulutuksessa ja linkkipohjasta on oltu hyvin kiinnostuneita sekä oman oppilaitoksen muissa yksiköissä että talon ulkopuolisten tahojen kautta.

Suomea on uhkaamassa työvoimapula monilla eri alueilla ja jokainen työhön kykenevä on tarpeellinen. Valmentava koulutus voi tuottaa satoja ellei tuhansia ihmisiä työmarkkinoille, kunhan heidän erityistarpeensa otetaan huomioon, ja he saavat riittävät valmiudet jatkaa opintojaan ammatillisissa oppilaitoksissa ja siirtyä työelämään. VATES-säätiö on keskeinen toimija luodessaan sekä asenteellista ilmapiiriä paremmaksi vajaakuntoisille työntekijöille että kouluttaessaan eri työpaikkoihin osaajia, jotka kykenevät auttamaan vajaakuntoisia ihmisiä.

Vates-info otsikoi pääkirjoituksensa Työvoima täyskäyttöön 3/2007 ja siinä kehittämispäällikkö Ellen Vogt toteaa, että uudenlaisia mahdollisuuksia työvoiman täyskäyttöön on avautumassa. Hänen mukaansa on kuitenkin aktiivisen vaikuttamistyön keinoin pidettävä huoli siitä, että vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden yksilölliset tarpeet tulevat huomioiduiksi. Yhteiskuntamme kaikilla tasoilla, aina peruskoulusta työelämään, on mahdollistettava vammaisten kasvaminen työntekijöiksi, osaksi työvoimaa.

Vajaakuntoiset eivät tule täysin terveiksi ja täysin työkykyisiksi ja sen vuoksi työelämän on luotava osatyöpäivä- ja osatyöviikkoratkaisuja, jotta vajaakuntoiset jaksavat työssä. Yhteistyön tekeminen koko yhteiskunnassa on erinomaisen tärkeää ja monimuotoisuuden on saatava enemmän jalansijaa työmarkkinoilla sekä eri avustusjärjestelmien kesken. Erinomainen tai hyvä työkyky on tutkimuksessa todettu olevan lähes kolmanneksella vammaisista. Meillä ei ole varaa jättää heidän työpanostaan käyttämättä.

Kehittämishankkeen tavoitteena on ollut jäsentää, selkiyttää ja vahvistaa erityisopetuksen kehittymistä Helsingin Diakoniaopiston valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa. Olemme tärkeä osa vajaakuntoisten työelämään saattamisen prosessissa ja koko yhteiskunnan rakentamisessa parempaan suuntaan. Työn jatkaminen on yhtä tärkeää ja innostuneita kehittämishankkeen jatkajia on olemassa. Opetuksen yksilöllistämisen kehittäminen odottaa ratkaisujaan.

LÄHTEET

Helander J.; Oppiminen ratkaisusuuntautuneessa terapiassa ja ohjauksessa, Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 169, 2000

Hirvihuhhta H., Litovaara A.; Ratkaisun taito, Tammi 2003

Katajainen A., Lipponen K., Litovaara A.; Voimavarat käyttöön, Jyväskylä 2003

Kjälldman Ismo; Erityispedagogiikan luennot Heliassa 2007

Opetussuunnitelma; Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus, 2004

Pakarinen M.; Hyviä käytänteitä mielenterveyskuntoutujien valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa, Jyväskylän ammattikorkeakoulu 2005

Pasanen Heikki; Ohjaava koulutus merkitysten kenttänä – identiteetin muutos ja moniulotteisuus ammatillisessa rehabilitaatiossa, Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 121, 2007

TUKEA-hanke; Henkilökohtaistamista tukevat toimintamallit ammatillisessa koulutuksessa erityistä tukea tarvitseville, Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä 17.3.2006

Tuovinen K.; Opiskelu ja motivaatio mielenterveyskuntoutujien valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa, Pro –gradu tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2007